

MARXISMOA modan egon zan

---

rikardo arregi'ri erantzunez

- Marxismoa eta “praxia”.
- Sozialismoa eta burgesia.
- Sozialismoa eta stalinismoa.
- Intelektualekiko istilluak.
- Marxismoaren iragarriak eta ekarriak.

Marxismoa modan omen dago gure artean: hau zion aurtemehin “JAKIN”-en Rikardo Arregi adiskideak. “Zaharrak berri” ote?

Orain dala gutxi bete dira I.'ngo Internazionalaren ehun urteak. Marx'en eta Engels'en “Komunista Agiria” orain dala 119 urte argitaratu zan; eta Karl Marx oraindik bizi balitz, 149 urtetako senton zahar bat izango litzake. Marxismoa, hortaz, gure herriak gauza “berri” tzat gaur hartzea, gure arlotekeriaren neurria da. Marxismoa bete-betean XIX-garren mendeko askakaria da, eta zenbait aldetatik ezaguera klasikoan sar d'iteke. Horregatik, eta batez ere Europa'ri gagozkiolarik, “marxismoa modan egon zan” esan behar da; eta ez “marxismoa modan dago”.

IGARA

Euskal literatura'ri buruz Mitxelena'k egoki ziona, Literatura'tik at ere egoki aipatu beharko ote da? "Hay que mencionar también, para cerrar estas consideraciones, un cierto retraso muy natural, que hace que bastantes obras vascas parezcan compuestas en fecha anterior a la real: Dechepare parece un autor del siglo XV; Axular, un escritor del XVI; la ola romántica se desborda hacia 1880, etc. Modos y modas han llegado tarde y muchas veces se han conservado largo tiempo con rara tenacidad". (Historia de la Literatura Vasca, 19 gn. horr.).

Zer gertatzen da atzerrian? Ez ote da egia marxismoak Euskal Herri'tik at modan dirauela? Hauek dira "JAKIN"-en irakurle askok pozik egingo lutekean galdera. Gertaerak mintza bitez gure orde.

Komunista erresumetan gauza ezaguna da bertako intelektualak, gaztetan marxista izan ondoren, ia danak ezari-ezarian marxismotik urruntzen hasiak dirala: azken hillabeteetan, esate baterako, zarata haundia egin dute Errusia'koek eta Txekoslovakia'koek. (Gero itzuli-ko naiz puntu huntara).

Mendebaldean, berriz, intelektualik ezagunenetatik gehienak, sarritan sozialista diralarik ere, komunista alderditik landa daude (edo egon ziran, hillak diranean): Einstein, Russell, Sartre, Camus, Levi Strauss, Lefebvre, Bachelard, Jaspers, Gurvitch, Koestler, Merleau-Ponty, Aron, Rostand, Teilhard de Chardin, eta abar. Are gehiago: horietatik gehienak marxismoaren beraren aldekoak izan dira bolada batez (eta Komunista Alderdiko lagun ere bai batzutan).

Zergatik hori guzia? Erantzuna erraza bide da. Batetik, marxismoak agindu zituen aldakuntza miragarriak gertatu ez diralako; eta, horien orde, eta marxismoa beti gidari eta nagusi, belzkeria eta hilkintza ikaragarriak gertatu diralako 1917-tik. Eta, bestetik, marxismo ofiziala (eta gehiegitan ofiziala ez dana ere) eskolastika gorri batetik oso bertan egon dalako. Marx'ek berak, alde huntatik, ez ote luke gauzarik asko txartzat hartuko gaurko komunismoan? Baietz dirudi: bere garaieko lehendabiziko marxistak ezagutu zituelarik, hau esan zuen, Hyndman'en tesiak ezagutzean: "Hori baldin bada marxismoa, ni marxista ez naiz".

Dana arbuiatu behar ote da, hortaz, marxismoan? Anti-marxismo amorratu batera erori behar ahal dugu? Ez iñolaz ere.

1967-an marxismoari buruz balantze bat egiteko garaia heldu dala iruditzen zait. Halare ez da oraindik egin ohi, eta are gutxiago gure artean. Alde batetik marxismoaren teologuak daude, su-ta-gar marxismoa nola edo hala osoki onarrarazi lehia bizian; eta bestetik

anti-marxismoaren aintzindariak, su-ta-gar ere bai, marxismoa osoki ukatu eta baztertu nahiz, eta "mac-carthismoa"-an barrena errez abiaturik.

Nork ukatuko, ordea, kapitalismoaren kritikari dagokion aldetik, eta arrisku anitz alde aurretik ikusaraziz, marxismoak argi haundia egin duenik; eta argi hori, orbanik gabea dalako zenbait puntutan, jakintzan sartua dala, beste ezaguera-mota ziur batzuk bezelaxe? Nork ukatuko marxismoak soziologia deritzan zientzia-adarra (eta ez sozialismoaren politika-joera bat soilik) bultzatu duenik?

Kapitalismoa berez gaistoa eta onartu ezina dala gaur gauza nabarmena zaigu, baiña marxismoak txit lagundu du garbi ikusi hortan. Nork ukatuko?

Baiña sozialismoaren alde jokatzeko dugularik, ez dugu nahi-ta-nahiez marxismoaren azalpidea jarraitzen: kapitalismoaren kontrako joera zabal batean sartzen gera. Marx baiño lehenago ba zegoen Europa'n sozialista mugimendu indartsu bat; eta gaur berean ere, orain dala ehun urte baiño sendoago eta hedatuago, sozialista joera zabal bat dago munduan. Sozialismoa eta marxismoa gauza bera dirala uste izatea, marxistek zabalduak lelo bat geuk birresatea litzake. Bakunin eta Jaurès, esate baterako, anarkismoaren eta europar sozial-demokraziaren sortzaileak, ez ziran ez marxista eta ez gutxiagorik ere.

Kapitalismoa arras kondenatuagatik ere, eta arras kondenatzen dugu, marxismoa hotzean hartzen dugu 1967-an; marxismoa gaur, Marx'en liburuetan eta komunismoaren eginetan batera, aztertzeo aukera eta premia ditugulako.

MARXISMOA ETA "PRAXIA"

Kondairari buruz nik neuk ez dut inoiz ere onartzen egiaren ezagugarria Kondairan obratzea eta garaitzea danik. Baikorkeria hortatik urruti nago oso, Kondairar ez baitute egiak, zuzentasunak eta prestutasunak garaitzen, makurrak, gaistakeriak eta ankerkeriak baizik.

Bestetik ere "praxiak" epaitzen badu, garaitu egin behar da, gailen gelditu behar da, nola edo hala. Garaitu nahia, makurreria menderatu beharra, gaifnerako xedei nagusitzen zaie, eta indarkeriaren zirikaldia bortitx billakatzen. Komunismoaren nagusikeriaren iturburu he

men aurki diteke: "garaitzen ez badugu, ez dugu arrazoi-fik". Nola onartuko horrelako irizpiderik?

Baiña marxistek bai. Marxisten ustez "praxia" da egiaren neurria. Alegia: zer eman du Kondairan teoria batek? Horixe da bere egiaren neurria. Kondaira da marxisten azkeneko epaikaria: egia zutenek garaitzen dute, oker zeudenek galtzen. Entzun dezagun Marx: "Pratikan eta obratzean ez bestetan erakutsi behar du gizonak egia duela" (Feuerbach'en kontrako bigarren tesia).

Zer eman du, beraz, marxismoaren "praxiak"? Hauxe da aztertu behar dana. Eta azterketa hau oso zaila da, marxismoaren ekarriak ez baitira danak txuri, eta ez danak beltz.

Zenbait aldetatik komunista gobernua herriaren zer-bitzuko eta zuzpertzaille izan dirala ukatzerik ez dago. Rasputin'en politika-giroa nekez onar zitekean 1917-an Lenin'en kontra; eta gaur berean ere zail da Batista eta Castro'ren artean, Batista aukeratzea. Hau marxista ez geranok ere aisa onartzen dugu; nahiz-eta Kerenski eta Prio Socarras marxistek bezin alaiki ez ahaztu. Osasunaren aldetik, irakaskintzaren aldetik, tekniken aurrerapenaren aldetik, siñiskeria kaltegarrien kontrako lan irmoaren aldetik, eta beste anitz alderditatik, nork uka lezake marxismoak eta komunismoak berak herri batzuk erruz lagundu dituztenik? Nork hauta lezake "United Fruit"-en politika, eta Arbenz'ena arbuia? Nork esan dezake menaz dirudunen irabazi-nahi gorria eta kapitalismoarekiko errespetu osoa gidari hobeak diranik herriaren onerako, marxisten fede sutsu eta mugagabea baiño?

Halaz ere marxismoaren praxia, marxismoaren kontra mintzo da funtsezko zenbait aldetatik; eta hauxe da larriena, praxiak erabaki baitezake gaur 1967-an, praxi horren ikertzapenak hobe esateko, marxismoaren egia edo okerra. Azterketa hau ez da egiten, ordea; eta marxista intelektualek askoz ere gogokoago dute Marx'en eta Engels'en liburu zaharrak ikastea, gaurko eguneko gertakari garrantzak aztertzea baiño (marxista "ofizialek" batez ere).

"Les Principes du Marxisme-Léninisme" deritzan liburuak (U.R.S.S.-en ofiziala) hau dio huni buruz 102-

garren horrialdean: "La pratique est également le critère de la vérité dans les sciences sociales... Il est inadmissible d'opposer l'expérience individuelle, inévitablement étroite et limitée, à l'expérience collective d'une classe, d'un parti. Seule l'activité économique et révolutionnaire des masses peut être le critère de la vérité dans les sciences sociales... Parfois il faut beaucoup de temps pour que la pratique confirme une idée. Mais tôt ou tard l'idée vraie est inévitablement confirmée".

Irizpide hau Marx'i berari ezar dakioko: Marx gizon aparta eta jakintsu ikaragarria izanik ere, bere garaieko gizona izan zan; eta bere teoriak gaurko egifên araberà neurtu behar dira. Hau egifêz, bestalde, "praxia"-ren irizpidea jarraitzen dugu. "Praxi" hori aztertuko dut beraz artikuluan; eta ezin izango dute marxistek gure jokatubidea arbuiaatu.

SOZIALISMOA ETA BURGESIA

Marx'en ustez sozialista erreboluzioa industriako herrietan geratuko zan lehendabizi. Kapitalismoaren kontradizioek eta barne-dialektikak ekarriko dute sozialismoa, zion Marx'ek. Sozialismoa ez dute ekarriko, beraz, ez gizon batzuen nahiak, ez filosofo baten ideiak, eta ez erreboluziolariak berek. Sozialismoa kapitalismoaren industria oifarriek, eta burgesiaren eta langilleriaren arteko burrukak ekarriko dute. Sozialismoa etor dedin, ekonomia-molde berezi bat behar da aurrenik: burgesiari dagokiona, industria. Sozialismoa hortatik jaioko da, eta nahi-ta-nahiez jaioko. Kapitalismoari eutsi dakiokela pentsatzea, atzerakoiek uste duten bezela, "idealismo" hutsa da (ideiak esan beharko genuke, marxisten adierazkizuna itzultzeko); sozialismoa Kondairak baitakar, guk nahi ala guk nahi ez, produzio-moldeak eta infrastrukturak aldatu ala. Sozialismoa kapitalismoaren seme da, eta kapitalismoa industriarena. Sozialismoa industriari darraikio, industriaren atzetik dator. Erresumarik interesgarrienak sozialismoa ekartzeko, beraz, industria duten erresumak dira. "Alemania aldera itzuliko dira arreta guziaz komunistak", zion Marx'ek, sozialismoa lehendabizikorik Alemania'n lortuko zala siñistuta (Alemania'n ekonomia-molde burges hori ba zegoelako).

Marx'ek ez zuen aipatzen ez Errusia, ez Txina eta ez Kuba. Hau pentsatzea herejia hutsa zekiokan.

Bost tokitan sortu da ordea marxista erresuma bat, kanpotik indarrean jarria izan gabe: Errusia'n, Yugoslavia'n, Txina'n, VietNam'en eta Kuba'n. Herri horietan burgesia eta industria ahulak ziran erreboluzioa gertatu zanean: feudalismotik, beraz, zuzenean sozialismora igaro dira (aitonagandik billobagana, hitz batez, aitarik gabe), Marx'en iragarpen guzien kontra. Lenin'ek, Tito'k, Mao Tse Tung'ek, Ho Chi Minh'ek eta Castro'k nekazarietan lortu dute beren indarra, ez lan-tegiko langilleetan. Marxismoa nekazariak garaitarazi dute gaur arte; eta desegin dan klasea ez da burgesia izan, feudalismoa baizik.

Hain zuzen ere, industria zuten herrietan kaltegarri gertatu bide da komunismoa. Txekoslovakia'n hau gauza ezaguna da (irakur, esate baterako, "Esprit"-ek argitaratu dituen K.A.-ren Txostenak, 1966). Jendea, gazte jendea batez ere, guztia hotz eta uzkur dago; eta marxismoarekiko konfiantzarik eta gogorik batere ez dago. Alemania'n, bigarrenekorik, jendeak milloika egin zuen iges mendebalde aldera; eta hori geldiarazteko, Ulbricht'ek "Berlin'go Murrua" eraiki zuen. "Burgesek" murru bat eraikiko balute jendeak aldegiten ez uzteko, entzungarriak izango lirake entzutekoak! (Eta mereziak, zailtzarik ez). Berlin'go Murrua hor dago, ordea, komunistek eraikia. Eta halere, Ekialdeko Alemania da Europa guzian jendez gutxitzen ari dan erresuma bakarra.

Jendetza-aldaira hauek ez dira Alemania'n soilki gertatu. 1962-an, esate baterako, Mao-Tse Tung'en jauzietako bat gaizki gertatu zalarik, 100.000 txinatarrek iges egin zuten Hong Kong'era; eta igesaldia-ri tenk egiteko, Mao'k igesegilleak tirokatzeko agindua eman zuen. Liskarren ondorioz hil-kintza larriak gertatu ziran Canton'en eta beste hiritan, eta igesaldia gelditu egin zan. "Kultura Erreboluzioa" hasi zan ezkerotik, Hong Kong'erako jendearen igesa berriz gehitu da.

Ipar Viet Nam'dik hegoaldera, era berean, nahiz Ho Chi Minh'en aipua oso haundia izan Viet Nam guzian, eta Saigon'go gobernu arras gorrotatua eta usteldua, millaka igaro dira hegoalderuntz vi- namdarrak, budistak eta kristauak batez ere.

Fenomenu bera ikusi zan Karelia'n (lehen Finlandia izana) gerra bukatzean; eta ia finlandiarrik gehien-gehienek Finlandia "burges" era jo zuten.

Hau guzia kontutan ez hartzea, itsukerian erortzea izango litzake. Jendeketa gaitz horiek ez dira "burgesak", ez aisa mogitzeko modukoak, eta ez sozialismoaren aurkakoak. Zergatik egin, beraz? Hong

Kong'etik 100.000 lagunek datorren hillabeteetan aldegingo balute, eta Txina'n geldituko balira, zer esango luteke komunistek, eta bidez esana, Hong Kong'eko politika-egoeraz? Ez ote luteke pentsatuko nik gaur beste jendetza-aldaira horietaz, hein batean bederen, uste dudana berbera?

Hori dala-ta, ba dirudi komunismoaren kakoa ez dala kapitalismoaren zahartzea eta zarrakatzea (mendebaldeko erresumetan eta U.S.A.-n komunismoaren etorkizuna guztiz beltza da, gero eta beltzagoa hain zuzen), herrien industria-behar hertsia baizik. Tesi hau, noski, ez da nik asmatua: oso zabaldua da. Komunismoa da industriaren aita, eta ez industria komunismoarena. Gauzatasunaren aldetik, beraz, industriaren beharrak dirudi giltzarria; eta ustetasunaren aldetik, politika-erakunde gogor baten nahi zindoak, eta ez Kondairaren berarekin eboluzio hutsak. Marx'ek iragarri zuen erreboluzio-bidea eta kondairan mamitu dana, oso desberdina dira. Marx guztiz nahastu zan huntan.

SOZIALISMOA ETA STALINISMOA

Politikari buruz teoria ezaguna du Marx'ek: gizonak ez dute beren buruz agintzen, beren klaseko interesak, jakifaren gainean ala oharkabean, zaintzen baizik. Klaseen arteko burrukak bortxatzen ditu bai agintariak eta bai Kondaira: Kennedy'k, esate baterako, ezin zezakean bere buruz ia ezer erabaki, bere xixtemaren jopia baitzan. Gizon soil batek kondaira egin dezakeala pentsatzea, "ideiakeria" omen da. (Bidenabar aitortuko dut nik "ideiakeria" hortan sifisten dudala osotara). Rikardo Arregi'k berak haxe idatzi zuen berriki Johnson'i buruz: "Beste artikulu batean esan genduen ez zegoela, idealismoan erori gabe, kritika guztia pertsona bati egitea, au guztiaren ajoladun balitz bezela, xistimaren preso zela esaten genduen eta". (Zeruko Argia, 1967-X-15).

Aipa dezagun U.R.S.S.-eko "Principes du Marxisme Léninisme" dalakoa, 172-garren horrialdean: "L'activité des dirigeants constitue donc une nécessité objective. De là, l'illusion que les chefs, les personnalités marquantes, sont les créateurs de l'histoire. Leur activité est à la surface des événements. Elle est plus apparente, plus visible, frappe davantage l'attention. Se bornant à cette apparence, les idéologues bourgeois s'attachent à démontrer que les grands hommes "créent" tous les événements".

Bego. Eta nere galdera hauda: nola ulertzen da stalinismoa?

Stalin xistema horren jopu eta preso zan, ala ez? Ala Johnson "preso" da, kapitalismoa kondenatu nahi dugulako; eta Stalin ez, komunismoa kondenatu nahi ez dugulako?

Stalin'ek egiazki agintzen bazuen, eta errua berea bazan, Kondairea Stalin'ek egin zuen, eta ez Komunista Alderdiak. Hau "ideiakera" litzake, eta marxista batek ezin dezake hau aintzakotzat har.

Mao-zaleek ongi sumatu dute hau. Eta 1963-IX-13 an hunela mintzo zan Txina'ko K.A.: "En la lucha contra el oportunismo de todo tipo, contra los enemigos del leninismo, los trotskistas, zinovievistas, bujarinistas, y demás agentes de la burguesía, Stalin defendió y desarrolló el marxismo-leninismo. Con sus obras teóricas, literatura inmortal del marxismo-leninismo, Stalin hizo un aporte imborrable al movimiento comunista internacional". (Ikus "Sobre el Problema de Stalin", Pekin, 1963. Eta aurrerago: "Sería beneficioso que los errores de Stalin... solo de orden secundario"... Txinatar komunistek ez dute Stalin'en jokabidea kondenatu nahi; eta berek esaten digute argi eta garbi zergatik: "¿No equivale esto a decir (que Stalin fue un déspota feudal) que la experiencia que el gran Partido Comunista de la Unión Soviética y el pueblo soviético ofrecieron durante 30 años a todos los pueblos del mundo, no es la experiencia de la dictadura del proletariado, sino la experiencia acumulada bajo el dominio de un "déspota" feudal?" Koa hortan datza, eta Mao'k zuzenki ikusi du ondorioen iturri gerta ditekela.

Stalin, hortara, maozaleen iritziz, Komunista Alderdiaren izenean jokatu zuen, gehienik bederen. Stalin xistemaren "preso" zan, eta zentzugabekeria litzake Stalin kondenatzea. Stalin kondenatzea, marxismo-leninismoa kondenatzea litzake. Egia ote da, ordea, 1917-ko erreboluziolaririk haundienak, eta ia danak (%88 goiko maillan) traidore hutsak gerta'u ziralak? Zer zan, hortara, Komunista Alderdiaren ustelkeria ikaragarri hori? Nola sifis ditekete sozialismoa eta N.K.V.D. zalakoa alkarren eusle diranik? Ez alderdiak eta ez sobietiko herriak ez zuten hau sifisten; eta XX-garren Biltzar Nagusiaren gertaerak hau erakutsi zuen: Nikita Khrushchef miretsia izan zan bapatean, bai U.R.S.S.-en eta bai atzerrian. Khrushchef'ek, marxismo ortodosotik txit urrundik, egia salatu zuen eta Stalin errudun nagusi aurkeztu. Aitorketa hunen ondorioak ez dira oraindik ongi neurtu.

"Principes du Marxisme-Léninisme" liburuak akats larri hauek aipatzen ditu (177-gn. horr.): "C'est ainsi qu'apparurent des phénomènes qui n'ont absolument rien de commun avec le marxisme-léninisme et le socialisme en tant que système social: mépris des prin-

cipes démocratiques dans la solution de plusieurs problèmes politiques importants, violations graves de la légalité socialiste, répression à l'encontre des Soviétiques honnêtes, nomination à des postes responsables de personnes tout à fait incapables et fermées aux idéaux du parti, hais qui avaient su gagner la confiance à force de flatteries et d'obséquiosité". Nola ulertuko izugarrikeria horiek? Demokraziaren helburuen mespretxua, sozialista legetasunaren zapalketa larriak, sobietiko prestuen kontrako zapaera, eta abar. Eta danak ixillik Stalin'en errurik gabe? Danak koldar, zurikerian hobe, presiorik gabe, eta mundu guzian? Mundu guzian, bai; hori ez baitzan U.R.S.S.-en bakarrik gertatu. Louis Aragon idazleak, esate baterako, berriz argitaratu nahi du "Les Communistes" liburua. (Aragon, jakina danez, Fraitzia'ko K.A.-ko Buruzagitzako laguna da). Zer egin beharko du, esan duenez? Gaurko jokeraren erara jartzeko, kapitulu osoak berritzea erabaki du; Aragon idazlea, Fraitzia'n egon arren, stalinismo hutsean baitzegoen orduan (gaur brexnevismoan dagoen bezela). Bere olerki zahar batzuk, gaur mirakuilluz "ahaztuak", faragarri gertatzen dira: nekezago esan diteke losentxa itsusiagorik gizon baten gorantzan. Aragon'en maillako gizon bat horrelako nabar-menkeritan aurkitzea penagarria da.

Liburuak, beraz, Fraitzia'n bertan, eta edonun, Komunista Alderdiaren aginduen erabera idazten ziran, eta idazten dira.

Batzuk saiatu ziran ezker aldetik Stalin kritikatzin: trotskistak. Baiña zer esango trotskistei buruz, hauen kontrako herra osoak azterkizuna argiago jartzen duela baizik? Stalin'en atzaparrek urrun hil zituen Trotski, Nin, eta beste anitz. Eta gaur hori arras bukatu dala esaten bazaigu, ez da egia: "La Voie Communiste" (trotskizalea) eta "L'Humanité" (komunista) zabaltzen dituztenak, behin baiño gehiagotan gertatu dira tiroka Fraitzia'n azken urte hauetan.

Eta Mao Tse Tung'ez, zer esango? Orain dala oso gutxi idatzi du Mosku'ko "Pravda"-k, Txina'ko erregeek berek ez zutela aspaldian errespetu itsuagorik eskatzen herriaren partetik, orain Mao'k eskatzen duena baiño. Txina eta U.R.S.S. ongi ezagutzen dituztenek diotenez, Mao'ren aldeko "gurtza" askoz ere larriagoa da, Stalin'en ohoretan ifioiz egin zana baiño.

Ba dirudi, beraz, marxismoak berak dakarrela nagusikeria-giro hori; eta harritzekoa ez da, marxismoa integrismoa eta erlijioa dalako. Mao'ren liburu gorria guztiz da kristauen Ebanjelioa.

Atzera bihurtuz, beraz: zertan dira desberdin, nagusikeriari eta ankerkeriari dagokienez Stalin eta Genghis Khan? Khruschef'ek

berak aitortu zigun: "Stalin Ivan IV Ikaragarriaren tankerako basanagusi bat izan da", "Errusia'ko Kondaira guzian barrena, diktadorerik haundiena", eta abar, eta abar. Ez ote da gauza agiria, beraz, marxismoak ez duela norkerien problema zipitzik aldatu, eta Stalin tiranoen lerrokada luzean sartu behar dala, "norkeriaren gurtza" eta gaifnerako aitzekiak asmatu beharrik gabe? Ez ote da gauza agiria Beria eta Torquemada gizon berbera zirala?

Eta nere galdera hau da: Stalin xixtemaren mandatari eta jopuzan? Ala ez zan? Nor da "idealista": marxistak a la gu?

Askatasun "burgesa" ukatzean (eta askatasun burgesa egiazko askatasuna ez dala ez dut nik behin ere ukatuko!), eskuak libre uzten zaizkie Beria eta Jezzoff guziei. Legeak gehiegikeriak frenatu beharrean, azkartu egiten ditu U.R.S.S.-en eta Txina'n, eta "Langilleriaren Diktadura dala-ta, stalinismoa sortzen da, eta derriorez sortu nere ustez: pertsonarik baliotsuenak gailendu beharrean, kol-darrenak eta oportunistenak nagusitzen dira. Erreboluziolarien ondoren, funtzionarioak datoz. Sozialismoari teknokrazia nagusitzen zaio, eta gizonen eskubideei teknikakeria. Nola dei liteke hori sozialismoa? Marx'en joera ikusita, Bakunin'ek orain dala 100 urte igarri zuen hau guzia; eta esaten omen zuen, iseka modura: "Marx, alemana eta judua dan ezkerro, diktadore eta larderiakoia da leporaiño". Anarkisten eta komunisten arteko hartu-emanak ez dira geroztik larregi goxatu...

INTELEKTUALEKIKO ISTILLUAK

Komunista Alderdiek oso gogoko dituzte intelektualak agintera artean; baiñan agintera ezkeroztik, hautsi egiten dute intelektuallekiko alkarrizketa giro legun hura; eta Alderdiaren aginduetara txintxo-txintxo jartzen ez danak, bereak eta asto beltzarenak ikusten ditu.

Luzeegia izango litzake komunista erresuma guzietan gertatu dana xeheki aztertzea. Aski izan bekizkigu azken gertakari batzuk.

Azken bolada huntan bi komunista erresumatan ikusi ditugu intelektualak politika-egoeraren kontra altxaturik: U.R.S.S.-en eta Txekoslovakia'n.

Bidezkoa ote litzake Mendebaldeko intelektualak aurrera-zaletzat hartzea, eta Ekialdekoak atzerakoitzat? Hauek eta haiek egiaren billa ari diranik, zergatik aldeztu aurretik ukatuko? Ekiai-

déko intelektualen lekukotasunak, hortara, balio handia du; batez ere, erresuma horietan prentsa propagandaren menpeko eta zerbitzari dagoelako.

U.R.S.S.-en zer gertatzen dan ez dakigu oso ondo. Alde bategatik Soljenitsine'ren arazoa izan da; eta, jakin ditekenez, Soljenitsine'ren alde dago intelektual asko. Nor da Alexander Soljenitsine, eta zer dio? Bere liburu batek ezagutarazi zigun: "Ivan Desimovitch'en egun bat". Liburuan Soljenitsine'k Stalin'en garaieko Siberia'ko kanpo batean egiten zan bizimodu izugarria azaltzen digu. Khrustchev'en garaiean argitara zan Mosku'n.

U.R.S.S.-eko Idazle-Bilkura aurtengo Maiatzean bildu zanean, Soljenitsine'k gutun agiri bat bidali zuen, zentsuraren gehiegikeriak eta intelektualen kontrako "eraman ezinezko zampaketa" salatuz. Nahiz 60 idazlek gutun agiri hura Biltzarrean irakur zedin eskatu, izkribu bat izenpetuz, Biltzarrak ez zuen irakurri. Baifa "Le Monde"-k gutuna lortu zuen, eta Maiatzaren 31-an oso osoan eman zuen argitara. Fazismoaren menpean ezagutu diran nagusikeria guziak gaur ere U.R.S.S.-en gertatzen dirala ezagutarazi zuen Soljenitsine'k. Hunek hogeiturtetan zehar idatzitako eta bildutako paperak poliziak kendu egin dizkiola salatu zuen, bere liburuak argitaratzeko baimenik lortzen ez zuela, zentsurak behin eta berriz aldatzen zituela bere idazkiak; eta U.R.S.S.-eko Idazleen Alkartasuna ez dagoela idazleen zerbitzuki, itsu-itsuan Komunista Alderdiaren esanetara baizik. Eta esakuntza huntara biltzen zuen bere salaketa: "Gure literaturako atalik onenak moztuta eta lardazkatuta dagoz argitara".

Zer esango Siniavsky eta Daniel'en hauziaz, 1966-ean mundu guzian ezagutua? Hamairu urte lehenagotik hilla zan Stalin. Bi idazleen kontrako pairakizunak erabaki ziranean (7 eta 5 urte bortxazko lanetan), Komunista Alderdia 49 urte ezkeroztik zegoen U.R.S.S.-en jaun eta jabe. Nola sifis ditekete bi idazle horien alegiazko ipuifiek eta olerkiek dana ankaz gora bota dezaketarik? Nondik nora da marxista bi gizon xoilli bildur ero ori. izatea? Nondik nora da marxista ideia hutsi buruzko ikara hori? Jokabide horren kakoa ez ote da marxista ideologia bat? Ustelduta dauden erresuma "burgesean", dana dala, hori baiño milla aldiz gehiago idatz eta egin dezateke marxistek, Kondai-

rak lagundurik gaiñera; eta burges erresumak ez dira hargatik dardaritzen...

Evgenia Ginzburg'en "Txorabioa" liburuak zarata haundia atera du aurtengo udaberrian. Baiñan ez da liburu hau ere U.R.S.S.-en argitaratu: izkribuaren erdia gordeka U.R.S.S.-etik aterata (Siniavsky'k eta Daniel'ek egin zuten bezelaxe), Milan'en agertu da aurtien errusieraz, eta laister beste hizkuntzatarara itzuli. Liburuaren bigarren atala galdu egin da muga ixilka igarotzerakoan; baiña Evgenia Ginzburg'en lekukotasunak, erdizka baizik ez ezagaturik ere, balio eskerga du; idazleak ez baitu bere marxismo-leninismo-zaletasuna ez ukatzen eta ez madarikatzen: "Zenbateraino errezagoa eta garbiagoa izango zan guzia heretzako, Gestapo'ren presondegri batean egokitu banintz". Evgenia Ginzburg'ek N.K.V.D.-ren eta Stalin'en kanpo hotz batean 18 urte igaro zituen. Bigarren Siniavsky-Daniel'en hauzi baten bezperan ote gaude?

1967-ko Dagonillan beste "arazo" bat hasi zan Andrei Voznesenski'rekin (1933-an sortua). Voznesenski eta Evtuxenko (hau ere 1933-an jaioa) bide dira belaun berriaren olerkaririk haundienak. Evtuxenko'k autokritika baten bidez bere burua salbatu bazuen berriki, eta ez guztiz, Voznesenski'k beste jokatibide gogorrago bat hartu du, eta ez du ezertaz damurik agertu nahi. Eta hortara gutun agiri bat bidali zuen "Pravda"-ra. Hunek, beste askotan bezela, ez zion gutuna argitaratu. Eta Voznesenski'k, ixilpean, "Le Monde"-ra iritxarazi zuen (ikus 1967-VIII-11-koa). Zer dala-ta? Voznesenski'k New York'era joan behar zuen joan dan Garagarrillan, eta azkeneko momentuan irtetzeko baimena ukatu egin zitzaion. Zer egin zuen U.R.S.S.-eko Idazleen Alkartasunak? Voznesenski'ren alde jokatatu beharrean, Alkartasuneko 14 lagunkidek, Komunista Alderdiaren agindua beteaz, atzera egiteko eta amor emateko eskatu zioten Voznesenski'ri. K.A. bildur da olerkari gaztearekin, zeren atzerritik ibillaldi luze bat egin zuenean, marxismoarekiko "epelsko" agertu baitzan, eta guziaz liberalegi eta zaballegi agintarien ustez. Sartre'ri eta Russell'i ez zaie oraindik horrelakorik egin. Gertatuko balitzaie, zer esango luteke orain gauza hauei buruz ixiltzen diran horietxek? Beste pekatu larri bat: Voznesenski'k Soljenitsine'ren alde jokatu du... Gauzak ez dira hortan gelditu. Geroztik ukatu egin diote agintariek igarobidea, bai Bulgaria'ra joateko eta bai Londres'ko Olerka-

rien Biltzarrera joateko. Evtuxenko'k eta Akhmadulina'k (hau gazteago, 1937-an sortu baita), beren igarobideak galdu dituzte era berean, eta ezin dira aspaldi huntan mogitu.

Ilya Ehrenburk aurten hil baiño lehentxeago, zer gertatu zitzaion Xokholov'ekin? Ehrenburg, beti oso zuhurki mintzaturik ere, aiheruz begiratzen zuten K. Alderdikoek, "liberal"-tzat jota.

Zer gertatu da, azkenik, 1967-ko Urtarrillaren 22-an, preso altxatutako zazpi intelektualekin? Iñork ez daki. Atzerritar albistariak ez dituzte izenak berak lortu. Vladimir Bukovski, Vadim Delauney eta Evgene Kuxev aipatzen dira; eta bestek Vladimir Dobrovolski. Ezin egia jakin: ez dira ezagutzen ez izenak eta ez hobenak. Irakurleak ongi daki nun gertatu izan diran horrelakoak. Norik eman ditu iñoiz ontzat?

Egoera nahasiago dago beharbada Txekoslovakia'n.

"Literarni Novini" intelektual aldizkarian jende-aldaketa osoa gertatu-berria da joan dan Iraillan; eta K. Alderdiak bere eskuetan, eta hestu loturik, hartu du Txekoslovakia'ko idazleen kaseta, lehengo intelektual guziak kanpora bota ondoren. Azkeneko Biltzar Nagusian agertu danez, Praga'ko gobernuak ka-tramilla larria du hortan, eta nola edo hala moztu egin nahi du. Budapest'eko Petofi-taldeak oso oroitzapen txarrak utzi ditu.

Dagoen istilluaren beste frogakari bat eman du "Sunday Times" aldizkariak Iraillaren 3-an, Txekoslovakia'ko 183 intelektualen gutun agiria argitaratuaz. Karel Kapek'en hitzak aipatuz, intelektualek hau diote: "Terrorista-agin-aritza guziek alde zurretik "inteligentsia"-ren kontra jotzen dute, eta izpirituak eskuratzeko erabiltzen dituzte bere zapalbideak". Ehun eta larogei-ta-hiru intelektualek argi eta garbi diotenez, ez dira sozialismoaren kontra; baiña bai erresumak egindako terrorismoaren kontra, hau ez baita Marx'ek aipatzen zuen "askatasunaren erreñua".

Oso aipatua izan da ere azkeneko asteetan Jan Benes intelektualaren kontrako hauzia. Hau sobera ez luzatzeko aipatu egingo dut soilik.

Baiña denetan ezagunena, beharbada, Ladislao Mnacko'ren arazoa da. Mnacko, Txekoslovakia'ko idazlerik haundienetako bat, juduen alde agertu zan Israel eta Ejipto'ren arteko gudua gertatzean, eta ez arabitarren alde; eta hau, jakifia, bere gobernuaren kontra. Aurrerago jota, Tel Aviv'era joan zan; eta han

juduen alde mintzatu zan goratik. Praga'ko erantzuna ez zan luzatu: Mnacko'k txekotar naziotasuna galdu du, eta K. Alderditik botatua izan da. Hori hasteko, atzera itzuli ez baita oraino.

Zer zion, ordea, Mnacko'k? Ezin zuela genozidio bat onartu, Praga'ko gobernuak "genozidio baten alde jokatu zuela", eta ezin zala ixildu. Baiña bere irizpidea garbitzeko hau erantsi zuen Viet Nam'i buruz: "Viet-Nam'en genozidioaren kontra nago ere; eta, komunista naizenez, ezina zait ixiltzea... Txekoslovakia'ko iskilluak, ba dakit, Israel'en kontra erabili dira, baiña egokiago izango ziran Viet Nam'en Israel'en baiño. Eta Txekoslovakia'ri buruz hau esan zuen: "Burokrazia-xixtemak du denen errua, dena makurrarazten baitu". Eta bere abotsa Txekoslovakia'n bertan entzunarazten saiatzeko proposatu zitzaionean, hau erantzun zuen idazleak: "Ez, hori ezina dalako. Beste batzuk hortatik saiatu dira, baiña zentsurak dana ito du. Gai hau "tabu" dan ezker, horretxek erakusten du ondo Txekoslovakia'ko demokraziatzea oraingoz alegiazkoa dala".

Zalaparta haundia atera du ere Ludvik Vaculik nobelari gazteak. Vaculik'ek, hotzean komunista gobernuaren ekintza osoa ukatu du, eta hau esan du: "hogeit urte hauetan ez da gure herrian gizatar problema bakar bat ere zuzendu". Eta sozialismoaren alde agertu ondoren, Txekoslovakia'ko erresuma sozialista deitu ezin ditekeala erantsi du.

Eta ezin hemen segi: ez guke bukatuko.

Yugoslavia'n, idekiena izanik ere, ba dute aurtan Mihailov'en arazoa (lehen Djilas'ena izan zuten bezela).

Eta Ekialdeko Alemania'n Arnold Zweig'en arazoa dago aurtan. Arnold Zweig, berriz ere, ez da atzerakoi feudal bat, eta ez gutxiagorik ere: Lenin Saria du, Nobel Sariaz gain. Dena arriskatuz Ulbricht'en gobernuaren kontra hitzegin du joan dan udaran: "Hobe da hiltzea, erbi bat bezela bizitzea baiño... Zer egin ote dizaidakete? Ez naute ez hilko, eta ez gartzelara eramango, begirunea galduko bailuteke hori egingo balute"... Zweig'ek juduen kontrako herra salatu du bere agintariengan, eta guztiz agertu da Israel'en alde (Fraintzia'n Sartre bezelaxe, bestalde). Arnold Zweig'ek, noski, Alemania'tik mogitzeko aukera galdu du.

Eta abar, eta abar.

Komunista erresumetan intelektualik gehienak, beraz, sozialismoa onarturik ere, erresumaren moldea arbuizaten dutela

ukatu nahi izatea, fanatismoa eta itsukeria litzake; bestela dala jakiteko kasetak irakurtzea besterik ez baita behar! Marxismoa eta komunismoa ateka gaisto batean daude, eta ez modan.

Rikardo Arregi'ren iritzia, hortara ("ideiologiaren barruan ere askatasun aundiagoa" sortu dala esaten digunean), oso harrigarria zait; zeren-eta Stalin'en astakeriak, basakeriak eta neurririk gabeko hilkintzak urruti badaude ere, komunista alderdien diktadura eta ezpain-hestukeria lehen bezin gogor da-goela nabarmen baitirudi.

MARXISMOAREN IRAGARRIAK ETA EKARRIAK.

Nun gelditu da Erresumaren desegitea: "erresuma desegin beharrik ez dago: itzaldu egiten da", zion Engels'ek. Zenbat menderen buruan? Oraingoz ez baita itzaltze horren aztarnarik nabaitzen, Yugo-slabia'n ezik.

Produzioko ondasunen jabea ezdeustaturik, era berean, Kondaira-Aurrea atzean uzten da, marxisten ustez, eta Giza-Kondaira hasten da. Mundu zaharrari, Mundu Berria nagusitzen zaio; eta gizon zaharrari, berebat, Gizon Berria. Gaurko gizon alienatu, eskas eta zirtzillaren orde, gizon fibro, bete eta eskuzabal bat sortzen da. Lenin'ek eta Mao'k gauza bera diote. Berrogei-ta-hamar urte igarota, zer diote soziologolariek? Ez dute, nik dakidanez, horrelakorik iragarri.

Nazioen arteko istilluak, burges naziokeriari omen dagozkio. Sozialismoa etorri ezkerero, nazioen arteko etsaigoak bukatu egingo dira, eta naziokeriari internaziotasunak jarraituko dio. Egia ote da iragarpen hau? Muga-arazoak garbitu ahal dira marxista gobernuen artean? Zer gertatu da Prusia'n, Silesia'n, Besarabia'n, Mazedonia'n, Mongolia'n, Turkestan'en, aspaldiko istillu iturri zahar batzuk aipatzekoan? Guztiz bestaldera: nazio arazoak tinko daude nun nahi.

Erljioa alienazio hutsa omen da, eta bildurraren frutua. Sozialismoarekin batera arrazointasuna dator, eta huni erlijioen akabera dagokio: erlijioa burges zanpatzearekin batera "itzaltzen" da. Egia ote da hau, berriz ere? Albistariek ez diote hau, eta kristau liburuak gure artean baiño aisago saltzen bide dira U.R.S.S.-en. Erljio-kezka ez bide da batere itzaldtu; aitzitik, epelago bide da fedea Mendebaldeko erresumetan, U.R.S.S.-en baiño.

Iragarriak eta ekarriak, beraz, horren desberdinañak diran ezkerero, bidezkoa izango litzake marxismoari buruz hotzean jokatzea, eta

absolutukeriak alde batera uztea. Esate baterako, ezin diteke gaur esan marxismoarekin ongi ezkontzen dana, ongi dala; eta gaizki ezkontzen dana, gaizki dala. Iragarrien eta ekarrien arteko gorabehera haundia ezaguturik, marxismoari buruzko sinismena apaldu egin behar da. Bestela itsukerian egon nahi dugula erakutsiko genuke, eta ez gaitula adimenak gidatzen, bihotzak edo tema batek baizik.

Ez dut uste, beraz, eta hau Rikardo Anregi'ren kontra diot, "euskaltasuna ta marxismoa bat egingo balute, ez legoke zer esanik; baiña ez da honela gertatzen" esan ditekeanik. Hori marxista batek esan dezake, baiña nik neuk ez dut esaten, eta ez esango. Dogmakoi guziek beti jo izan dute bide hortatik; "hau gure absolutuen kontra dator, beraz txarra da". Integrismo hortan Stalin izan da eredurik garbiena. Einstein'en Errelatibitatea, esate baterako, "burgesa" irudituta zitaion, eta debekatu egin zuen. Bide beretik ez ote dira hortik batzuk ari, oihuka, euskera "burgesa" zaien ta?

MARXISMOA

Ez da inoiz izan absolutu bat; eta gaur askoz gutxiago 1850-ean baiño. Iritzien eta jokabideen neurritzat marxismoa hartzea, eragabea iruditzen zait arrunt. Euskaltasuna eta marxismoa ezkondu beharrik ez dago, euskaltasuna eta anarkismoa edo ta euskaltasuna eta freudismoa ezkontzeko beharrik ez dagoen bezelaxe. Horiek marxisten kezka dira, ez bestea. Kristautasuna eta euskaltasuna batera bildu nahia klerikalismoa baldin bada, zergatik ez da marxista klerikalismoa euskaltasuna eta marxismoa marxismoaren moldean sartu nahi izatea?

Munduaren Kondaira, marxistek besterik esanagatik ere, ez da klase-burruka hutsaren kondaira hutsa. Klaseak ba daude, bai; baiña kulturak ere ba daude, sexoa ere da bago, biologia ere ba dago, geografia ere ba dago, pertsonen heriotza eta bizi nahia ba daude, eta

etniak ere bai. Hauek guziak batera biltzerik ez dago. Mundua hori baiño zaillagoa da, ulertu eziña gaur gaurkoz. Denok dugu egia-egarria; eta egarri legor hori dugulako hain zuzen arbuizaten ditugu marxismoaren absolutukeria, xinplekeria eta sasi azalpen batzuk. Munduaren eta Kondairaren kakoa osorik daude gaur beltz eta illun gure aurrean.

Ni bederen, marxismoari buruz, marxista-ondokoa naiz, post-marxista osotara, eta ezin nindeke besterik izan. Aitortzeaz ez naiz lotsatzen. Eta ez dut, bestalde, nere burua marxismoaren arabera ikusten: marxismoaren problematika bera arrotz zait. Gizonaren kakoa ez da, nere ustez, ez marxismoa, eta ez marxismoaren problematika bera. Marxismoa, funtsean, alienazio hutsa iruditzen zait.

Rikardo'ren ondorioak, hortaz, ez ditut inñolaz ere onartzen. "Sozialista politika batean —dio gure adiskideak— ezin ditezke nazioa ta gaiñontzekoak lehenbizi jarri; ta gero sozialismoari dei egiteak hori defenditzeko, sentidurik ez du. Klasearen batasunaren barruan egin behar dira planteamentu horiek". Batzuk erantzun hau emango lioteke Rikardo'ri: "naziotar politika batean, ezin ditezke klasea ta gaiñontzekoak lehendabizi jarri; eta gero abertzaletasunari dei egiteak hori defenditzeko, sentidurik ez du. Nazioaren batasunaren barruan egin behar dira planteamentu horiek". Guztiz oker emana? Ez horren oker, nik uste.

NAZIOA

Ez da absolutu bat, baiñan erresuma ere ez. Norberaren hizkuntza ez da absolutu bat, baiña besleena ere ez. Burgesia internazionala da; eta sozialismoak internazionala izan behar du: dudarik ez. Baiña hortatik ez dator nazioa eta pertsona erresuma baten menpeko jartzea, are gutxiago atzerritar alderdi baten menpean jartzea; sozialismoa gizonen eta nazioen zerbitzuko eta begiramentu osoan jarri behar baita. Sozialismoa ez baita egiten herrien kontra, herrien alde baizik.

Marxismoaren indarra bere mesianismotik dator: zientifiko ez-baïña zientziaren aurkakoa dalako eta dan neurrian du indarra. Luzea izanik ere oso-osoa aipatu nahi ditut Mircea Eliade soziologilari famatuaren hitzak, hondakifirik ez dutelako: "Quant au communisme marxiste, on n'a pas manqué de mettre en relief ses structures escathologiques et millénaristes. Nous avons remarqué naguère que Marx avait repris un des grands mythes escathologiques du monde asiano-méditerranéen, à savoir: le rôle rédempteur du Juste (de nos jours le prolétariat), dont les souffrances sont appelées à changer le statut ontologique du monde. En effet, la société sans classes de Marx et la disparition conséquente des tensions historiques trouvent leur plus exact précédent dans le Mythe de l'Age d'Or qui, suivant des traditions multiples, caractérise le commencement de la fin de l'Histoire. Marx a enrichi ce mythe vénérable de toute une idéologie messianique judéo-chrétienne... Il est même significatif que Marx reprend à son compte l'espoir escathologique judéo-chrétien d'une fin absolue de l'Histoire; il se sépare en cela des autres philosophes historicistes (par exemple Croce, ou Ortega y Gasset), pour qui les tensions de l'Histoire sont consubstantielles à la condition humaine et, partant, ne peuvent jamais être complètement abolies" (Aspects du Mythe, 222-223).

Iritzi berekoa da Gurvich soziologilaria: "Enfin, la dernière difficulté que présente à nos yeux la conceptualisation marxiste des classes sociales est constituée par sa liaison avec une doctrine utopique, eschatologique si j'ose dire, concernant le rôle du prolétariat. On fait de celui-ci le sauveur de l'humanité; on lui donne des forces quasi miraculeuses, mystiques, capables d'opérer la transmutation définitive de la société. Or il est bien possible de reconnaître que le passage du type actuel de la société à un autre est lié à l'action révolutionnaire du prolétariat, et même à l'élimination complète par celui-ci de la classe capitaliste. Mais il ne s'en suivrait nullement que la position du prolétariat soit exceptionnelle, qu'elle doive conduire à fonder une société industrielle sans classe et à résoudre tous les problèmes que posent sur la vie sociale et individuelle (par exemple, celui de "l'aliénation"...)" (La Vocation Actuelle de la Sociologie, 366 gn. horrialdean).

Hauxe da egia, nere ustez. Stalin apezgai izan zan. Gure arteko marxistarik kupidagabeenak eta gogorrenak Apaiztegian egonak dira. Savonarola piztuko balitz, marxista izango litzake segurki! Hortan

datza marxistekin alkarraitzeko zailtasun guzizkoa. Marxista bat ez da zientzia-gizon hotz bat: eskuarki apostolu fededun bat da. Apostolu guziak bezela errespetagarri, hau bai. Baiñan aurretik, eta beti apostolu sutu.

Nere lerro hauek gure arteko alkarriketan argi pittin bat ekar-tzen balio izan badute, aski zait neri.

---

oharra

JAKIN, 25-gn. zenbakian, 8-gn. horrialdean, 5-6 lerrotan, honela idatzi genuen: "Giza-askatasun honen **aurka** negok,...". Intxausti'k oharrarazi gaitu —eta guk oroen ezaugarri jarri nahi dugu— oker idatzia dagoela eta behar duela izan: "Giza-askatasun honen **alde** negok...".

Barka hutsegitea.